

УДК 811.1.61.+130.281'373.2(476.7)

Лена Васільеўна Леванцэвіч

канд. філал. нав., дац. каф. беларускай філалогіі
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна
Lena Levantsevich

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of
Belarusian Philology of Brest State A. S. Pushkin University
e-mail: lewalena@mail.ru

КЛАСІФІКАЦЫЯ МЯНУШАК ЯК ПЕРЫФЕРЫЙНЫХ ОНІМАЎ У АНТРАПАНІМІКОНЕ

Мянушка адносіцца да перыферыйных онімаў анамастычнай сістэмы. Іменна мянушкі сярод іншых найменняў найменш даследаваны тэарэтычна. У артыкуле разглядаюцца асаблівасці мянушак (матывацыя, семантыка, вобразнасць, канатацыя, суаднесенасць з антрапанімам і з апелятывам, эмацыянальна-ацэначная афарбоўка, стылістычная функцыя, спосаб утварэння, структура, колькасная характарыстыка і інш.), якія ўлічваюцца пры распрацоўцы класіфікацыйнай схемы. Аналізуюцца існуючыя схемы лексіка-семантычнай, ці тэматычнай, класіфікацыі мянушак і выпроўваецца абагульненая схема іх класіфікацыі.

Ключавыя словы: мянушка, перыферыйны онім, матывацыя, лексіка-семантычная класіфікацыя.

CLASSIFICATION OF NICKNAMES AS PERIPHERAL ONYMS IN THE ANTHROPONYMICON

The nickname refers to the peripheral onyms of the onomastic system. It is nicknames among other names that have been least studied theoretically. The article discusses the features of nicknames (motivation, semantics, figurativeness, connotation, correlation with an anthroponym and with an appellative, emotional and evaluative coloring, stylistic function, method of formation, structure, quantitative characteristics, etc.), which are taken into account when developing a classification scheme. Existing schemes of lexico-semantic, or thematic, classification of nicknames are analyzed and a generalized scheme of their classification is developed.

Key words: nickname, peripheral onym, motivation, lexical-semantic classification.

Уводзіны Мянушка адносіцца да перыферыйных онімаў анамастычнай сістэмы. Іменна мянушкі найменш даследаваны тэарэтычна сярод іншых найменняў. Беларускімі даследчыкамі праводзіцца лакальны збор і апісанне індывідуальных і калектыўных іменаванняў. На сёння мы можам канстатаваць, што ідзе стварэнне базы названага анамастычнага матэрыялу. Што да комплекснага аналізу мянушак, то ён яшчэ не атрымаў тэарэтычнага і практычнага асэнсавання. У беларускай лінгвістыцы будзе запатрабаваным любое комплекснае даследаванне, якое зробіць істотны ўнёсак у тэорыю ўтварэння і функцыянавання мянушак. Важным бачыцца распрацоўка тыкіх пытанняў, як генезіс мянушкі, гісторыя тэрміна “мянушка”, суадносіны мянушкі і неафіцыйнага імя, “мянушкавая свядомасць”, лексіка-семантычная і структурная класіфікацыя мянушак, матывацыйная аснова, суадносіны з апелятыўнай лексікай, комплексны лінгвістычны і экстралінгвістычны змест, прагматычная функцыя, функцыя мянушкі ў соцыуме, прычыны ўзнікнення мянушкі, эмацыянальна-экспрэсіўны характар мянушкі і інш.

Актульнасць даследавання мянушак заключаецца і ў тым, што яны адносяцца і да моўных, і да маўленчых адзінак, і таму валодаюць значным камунікатыўна-прагматычным патэнцыялам.

Мэта даследавання – аналіз вядомых у лінгвістыцы класіфікацый мянушак і распрацоўка абагульненай схемы класіфікацыі.

Даследаванне мянушак ажыццяўляецца ў межах рэалізацыі НДР “Лінгвакультуралагічны кампанент у змесце асноўных этнаканцэптаў і ўласных найменняў Брэсцка-Пінскага моўнага рэгіёна” (№ ДР 20211558 ад 24.05.2021) пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Асноўная частка У залежнасці ад характару аналізу мянушковых найменняў даследчыкамі прапануюцца розныя класіфікацыі.

Навукоўцамі вылучаюцца наступныя віды мянушак: індывідуальныя, групавыя і родавыя, ці сямейныя (Г.М. Мезенка); сямейныя, дзіцячыя, школьныя, студэнцкія, прафесійныя, вясковыя, інтымныя (Т. Т. Дзянісава); індывідуальныя, групавыя (прафесійныя, узроставыя, тэрытарыяльныя, тэрытарыяльна-дыялектныя, сацыяльна-групавыя, мянушкі іншых народаў, побытавыя), партыйныя (ці клічкі), псеўданімы (В. К. Чычагаў).

З улікам матывацыі, эмацыянальна-ацэначнай афарбоўкі і стылістычнай функцыі Н. І. Новік падзяляе мянушкі на пазітыўныя (могуць ужывацца ў прысутнасці іх носбітаў і мець жартаўлівы характар) і негатыўныя (рэдка ўжываюцца ў прысутнасці намінанта і маюць адценне знявагі, пагарды) [1].

Вобразнасць мянушкі бярэцца за аснову ў класіфікацыі, прапанаванай І. Ю. Карташэвай. Аўтар падзяляе мянушкі на:

– мянушкі з факультатыўнай вобразнасцю (па-за фальклорным кантэкстам яны выступаюць як экспрэсіўна і вобразна нейтральныя канстататары фактаў, а ў фальклорным кантэксце набываюць вобразнасць). Як прыклад прыводзіць мянушкі насельнікаў розных мясцовасцей “казарменныя”, “каменічкі”;

– мянушкі з імпліцытнай (якая маецца на ўвазе) вобразнасцю (складваецца не толькі на аснове кантэксту, але і ў сувязі з лексічным значэннем, экспрэсіўна-эмацыянальнай афарбоўкай слоў). Напрыклад, “Селедка” – мянушка худой жанчыны;

– мянушкі з экспліцытнай вобразнасцю (пэўна выражанай). Сутыкненне двух значэнняў рэалізуецца ў саміх прозвішчах. Напрыклад, “Ваня-Носик” – мянушка маленькага дзядулі з вялікім і загнутым ўверх носам;

– мянушкі з дынамічнай вобразнасцю, у якіх вобразнасць выяўляецца ў тэксце. Напрыклад, “Лысковцы – народ честный, если не вор, то мошенник” [2].

Пры аналізе канататыўнага значэння мянушак А. В. Цэпкова адзначае, што розныя матывацыйныя тыпы (экстралінгвістычны, лінгвістычны, лінгвістычны і экстралінгвістычны) валодаюць неаднолькавым ацэначным і экспрэсіўна-эмацыянальным патэнцыялам. Вызначаецца і залежнасць ацэначнасці мянушкі ад адносін намінатара да намінанта. У сувязі з гэтым аўтар вылучае пеяратаўныя, меліяратаўныя, гумарыстычныя і нейтральныя мянушкі [3, с. 10].

У аснове пеяратаўных мянушак ляжыць адмоўнае стаўленне да аб’екта намінацыі. Пеяратаўнасць мае на ўвазе наяўнасць у моўных адзінках прагматыкі пагарды, неадабрэння, прыніжэння, крытыкі і вымовы ў адрас аб’екта намінацыі. Дадзеныя сэнсы могуць выяўляцца прама ці ўскосна (іранічна), напрыклад, *Каністра, Кодлыха*.

Меліяратаўныя мянушкі нясуць станоўчую ацэнку, узнёслую, ласкавую, напрыклад: *Буба, Брошкіна, Котик*.

Гумарыстычныя мянушкі ўзнікаюць з забаўляльнай мэтай на фоне пераважна станоўчых адносін паміж людзьмі. Прамежкаваць гэтых мянушак выяўляецца ў адсутнасці катэгарычнай адмоўнай або станоўчай ацэнкі названага, што вызначаецца прагматычнай устаноўкай намінатара (той, хто называе) на жарт ва ўмовах сяброўскай камунікацыі. Напрыклад, *Стреказá, Чайка, Чумако́ва*.

Нейтральныя мянушкі характарызуюцца адсутнасцю ацэначнага складніку, але пры гэтым не пазбаўлены эмацыянальнасці і экспрэсіўнасці як уласцівасцяў неафіцыйных найменняў. Напрыклад, *Повэлковы, Поли́ева, Потáн*.

Т. У. Чыглінцава ў залежнасці ад крытэрыяў матываванасці вылучае дзве групы мянушак: 1) фармальна матываваныя мянушковыя найменні, утвораныя ад асабовага імя, ад прозвішча, ад асабовага і прозвішчнага оніма, па фанетычнай і семантычнай асацыяцыі; 2) семантычна матываваныя мянушкі, якія ўказваюць на знешні від і фізічныя асаблівасці

асобы, яго манеру паводзінаў, рысы характару, інтэлект, дзейнасць, сацыяльнае становішча, элемент біяграфіі, родавыя сувязі, паходжанне, канфесійную прыналежнасць і інш. [4, с. 10].

Аўтары вучэбнага дапаможніка “Беларуская антрапанімія” (Віцебск, 2009) [5], пішучы пра класіфікацыю мянушак, вылучаюць індывідуальныя і групавыя (сямейныя, родавыя). Аднак, на наш погляд, узнікненне і матывацыя групавых і родавых (сямейных) мянушак зусім іншая, таму няма падстаў падаваць тэрміны групавая, родавая і сямейная як сінонімы, як узаемазамяняльныя. Прычына і матывацыя ўзнікнення групавой мянушкі тая самая, што і індывідуальнай, адрозненне назіраецца толькі ў першапачатковай колькасці пайменаваных носбітаў – адна і некалькі асоб. Групавая мянушка, як і індывідуальная, надаецца па знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, напрыклад, *Чатыры Пэ* ‘мянушка студэнтаў, якія вучацца ў адной акадэмічнай групе, вылучаюцца абмежаванымі разумовымі здольнасцямі, а іх прозвішчы пачынаюцца літару “пэ”’. Да групавых мянушак аўтары дапаможніка адносяць і агульную назву жыхароў асобных вёсак ці жыхароў розных частак вёскі. Адрознівае індывідуальныя і групавыя мянушкі толькі рознае сацыяльнае асяроддзе ўзнікнення: звычайна групавыя мянушкі надаюцца па месцы працы або вучобы. Родавыя мянушкі наступныя пакаленні атрымліваюць як бы ў спадчыну ад бацькоў.

У расійскім мовазнаўстве існуюць розныя тэрміны для называння групавой мянушкі як агульнай назвы жыхароў асобных вёсак ці жыхароў розных частак вёскі: рэгіянальныя (А. Ф. Жураўлёў), групавыя (А. В. Супяранская, З. П. Нікуліна і інш.), рэгіянальна-групавыя (А. Ф. Жураўлёў), калектыўныя (Т. І. Макарава, І. О. Шырокава), калектыўна-тэрытарыяльныя (П. Т. Паратнікоў, В. І. Тагунова), мікраэтнонімы (У. А. Ніканаў, А. Ф. Жураўлёў), рэгіянальныя этнонімы (Е. У. Ухмыліна, У. А. Ніканаў), квазіэтнонімы (Р. А. Агееў).

Родавая мянушка захоўваецца за некалькімі пакаленнямі сям’і, роду. Некаторыя даследчыкі называюць яе вулічным прозвішчам. На наш погляд, такія мянушкі страчваюць сваю асноўную функцыю – сродак эмацыянальна-экспрэсіўнай характарыстыкі чалавека, – бо надаюцца чалавеку не па яго знешніх ці ўнутраных асаблівасцях, паводзінах, характары заняткаў, пасадзе, прозвішчы і інш., а па прыналежнасці да роду.

Аўтары дапаможніка “Беларуская антрапанімія” сярод агульных сямейных мянушак вылучаюць патронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак бацькоў ці больш далёкіх продкаў па мужчынскай лініі), матронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак маці ці больш далёкіх продкаў па жаночай лініі), андронімы (найменні жонак, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак мужоў), гінонімы (найменні мужоў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак жонак), адэльфонімы (найменні братоў і сяцёр) [5, с. 110]. Аднак далей у сваёй працы яны карыстаюцца названымі тэрмінамі і ў дачыненні да індывідуальных мянушак.

У дапаможніку “Ономастика” Г. М. Мезенка вылучае ўзвелічальныя мянушкі (*Яраслаў Мудры, Пётр Вялікі*), прыніжальныя (*Яраполк Акаянны*), насмешлівыя (*Дылда, Шпала*), унутрысямейныя (*Зайчык, Сонейка*), групавыя (*Зіпуннікі, Грачы*), гінеконімы (мянушка мужа па імені жонкі), андронімы (мянушка жонкі па імені мужа) [6, с. 103–104].

Па структуры і словаўтваральных прыкметах класіфікацыя мянушак прыведзена ў працах В. П. Цімафеева [7]. Структурна-граматычную класіфікацыю прапануе Е. Ф. Даніліна (аднаслоўныя, словазлучэнні, сказы) [8, с. 281–297]. Пашырыла гэтую класіфікацыю Н. П. Клюева: “1) однословные простые и сложные слова, включающие больше одной корневой морфемы и характеризующиеся при этом цельюоформленностью; 2) составные именованные, представляющие собой словосочетания; 3) прозвища-фразы; 4) прозвища-аббревиатуры; 5) прозвища-формулы” [9, с. 68–93].

Найбольш пашыраныя ў сучасным мовазнаўстве класіфікацыі мянушак па семантычных прыкметах грунтуюцца на даследаваннях М. В. Бірылы [10, с. 183–196], А. А. Селішчава [11, с. 97–128], А. В. Супяранскай [12] і З. П. Нікулінай [13, с. 174–179].

Аналізуючы імёны-мянушкі XV–XVIII стст., М. В. Бірыла звяртае ўвагу, што ў “якасці імён-мянушак практычна маглі выкарыстоўвацца ўсе агульныя імёны... пераважна выкарыстоўвалася лексіка наступных семантычных груп” [10, с. 183]: назвы свойскіх жывёл; назвы дзікіх звяроў і грызуноў; назвы членістаногіх (насякомых), павукападобных; назвы чарвей, мяккацелых, земнаводных, паўзуноў, ракападобных; назвы свойскіх птушак; назвы

дзікіх птушак; назвы рыб; назвы частак цела і покрыва цела чалавека і жывёлін; назвы хвароб, траўм, паталагічных адхіленняў; назвы раслін; назвы частак раслін і пладоў; назвы прылад працы, прадметаў бытавога ўжытку і іх частак; назвы тыпаў паселішча, будынкаў, збудаванняў, агароджы і іх частак, назвы матэрыялу, з якога зроблены; назвы экіпажаў, вупражы і іх частак; назвы хатняй пасуды; назвы адзення, абутку, галаўных убораў, прадметаў пасцельнай прыналежнасці, прадметаў для пакрыцця стала; назвы прадуктаў харчавання, страў, напіткаў і іх састаўных частак; назвы музычных інструментаў і іх частак; назвы грашовых адзінак, дзён тыдня, мер вагі, даўжыні; назвы са значэннем зборнасці і рэчыўнасці; назвы элементаў зямной паверхні, шляхоў зносін, апрацаваных участкаў; назвы абстрактных з’яў прыроды, пачуццяў і перажыванняў чалавека, з’яў жыцця грамадства; назвы асоб па прафесіі ці занятку, назвы службовых і ваенных асоб, назвы прадстаўнікоў розных сацыяльных груп; назвы асоб па адносінах сваяцтва ці па становішчы ў сям’і; назвы асоб па знешняму выглядзе ці па фізічных якасцях; назвы асоб па разумовых якасцях, па асаблівасцях характару, па прывычках, схільнасцях; назвы асоб па становішчы ў грамадстве, у калектыве; назвы народаў і этнічных груп; назвы асоб па геаграфічнай назве [10, с. 183–196].

Даследуючы гісторыю ўзнікнення мянушкі, А. У. Суслава і А. В. Супяранская вылучаюць наступныя дзевяць груп імён-празванняў, якія існавалі ў старажытнасці: лікавыя імёны; імёны, дадзеныя па колеры валасоў і скуры; імёны, дадзеныя па іншых знешніх прыметах – росце, асаблівасцях целаскладу; імёны, якія прысвойваліся ў залежнасці ад характару і паводзін дзіцяці; імёны, у якіх адзначаліся пажаданасць ці непажаданасць з’яўлення дзіцяці ў сям’і і іншыя абставіны; імёны, якія надаваліся па часе нараджэння дзіцяці; імёны, што ўзыходзілі да старажытных павер’яў. Гэта “дрэнныя, благія”; імёны, якія быццам бы здольныя адганяць злых духаў, хваробы, смерць; імёны, па якіх можна даведацца пра суседзяў, з якімі жылі ўсходнія славяне; імёны, звязаныя з жывёльным і раслінным светам.

Для сучасных рускіх мянушак А. В. Супяранская прапануе наступную класіфікацыю: *мянушкі-характарыстыкі*: 1. Індывідуальныя мянушкі-характарыстыкі: па знешніх даных (мажны целасклад – паўната, фізічная сіла, вынослівасць, худаба; дробны целасклад – паўната; рухомасць, павольнасць, каларыт, дэфекты скуры, будова галавы і твару, вочы, лоб, нос, губы, зубы, вушы, шыя, рукі, ногі, пастава, паходка, неахайнасць, валасы і прычоска, расліннасць на твары, адзенне); па ўнутраных асаблівасцях (рысы характару, сквапнасць, подласць, злосць і жорсткасць, хітрасць, лень, адносіны да яды, паводзіны і манера, прывычкі, розум і разумовыя здольнасці, голас, маўленчыя асаблівасці, адносіны да працы, месца знаходжання або выхаду); 2. Групавыя мянушкі-характарыстыкі; 3. Мянушкі сям’і (роду); 4. Мянушкі, якія адлюстроўваюць становішча чалавека ў сям’і: А. Мянушкі прадстаўнікоў аднаго пакалення (мянушкі мужа і жонкі; мянушкі жонак, утвораныя ад імён, прозвішч або мянушак іх мужоў; мянушкі мужоў, утвораныя ад імён, прозвішч або мянушак іх жонак; мянушка брата па імені або мянушцы другога брата ці сястры, а таксама мянушка сястры па імені або мянушцы другой сястры або брата); Б. Мянушкі прадстаўнікоў розных пакаленняў; 5. Мянушкі, якія адлюстроўваюць становішча чалавека ў грамадстве або яго грамадскую ацэнку; 6. Індывідуальныя дабавачныя мянушкі; *мянушкі, утвораныя ад прозвішч і асабовых імён* [12, с. 487–494].

Адыменныя мянушкі, як адзначае М. Ю. Марозава, таксама можна характарызаваць як неафіцыйныя экспрэсіўна-вобразныя або эмацыянальна-ацэначныя імёны, якія ўжываюцца ў дадатак да антрапоніма або замест яго ў неафіцыйных абставінах [14, с. 228]. М. Ю. Марозава вылучае ў сістэме адыменных мянушак два тыпы: уласна антрапанімічныя адзінкі (*Муравей ад прозвішча Мураўёў*) і анімізаваныя (або здольныя да анімізацыі) намінацыйныя адзінкі (*насякомае муравей – мянушка працавітага чалавека Муравей*). Аўтарам не ўлічаны мянушкі, утвораныя ад асабовага імя. Іх статус у навуковай літаратуры пакуль што не вызначаны: адны навукоўцы адносяць іх да мянушак, іншыя лічаць іх неафіцыйнымі асабовымі імёнамі. Неафіцыйнае асабовае імя ў сваю чаргу дзеліцца на квалітатывнае імя (гіпакарыстычнае, дэмініватыўнае, аўгментатыўнае, пэярэматыўнае) і мянушку (меліяратывную, групавую, андронім, гінеконім, насмешлівую, школьную, прыніжальную).

Калі ў маўленні ўзнікае патрэба ўдакладнення асобы пры дапамозе асаблівых дадатковых іменаванняў, то мянушка выдатна выконвае функцыю дыферэнцыяцыі і

індывідуалізацыі ў невялікім калектыве – дом, вёска, кола асоб, звязаных сяброўствам ці прафесійнымі інтарэсамі і інш. У вёсках, дзе раней жыло шмат людзей з аднолькавымі прозвішчамі, а некаторыя і з аднолькавымі імёнамі, прозвішча і імя недастаткова для канкрэтызацыі асобы, таму для ўдакладнення выкарыстоўваюцца і мянушкі-імёны.

Сярод адантрапанімічных мянушак у асобную групу можна вылучыць тыя мянушкі, якія ўтварыліся ад асабовага імя пры дапамозе суфіксаў, што надаюць намінацыі дадатковыя канатацыі. Значны пласт азначных уласных імён-мянушак дае магчымасць выказаць разнастайныя адценні адносінамінацінара да намінанта. Напрыклад, імёнамі *Васік*, *Васілько*, *Васько*, *Васялё*, *Васялык* могуць выражацца ласкальныя, паважлівыя, непаважлівыя і іранічныя адносіны, станоўчая і адмоўная ацэнка, што дазваляе выкарыстоўваць іх у якасці мянушкі асобы ў працэсе камунікацыі. Найперш такія мянушкі выкарыстоўваюцца ў маўленні як надзейны спосаб адрознення асоб, у якіх супадаюць імя і прозвішча: *Васік* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – добры майстар, любіць гатаваць ежу, прыемны субяседнік (в. Бярозавічы Пін.); *Васілінько* – (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – злы, нястрыманы чалавек (в. Бярозавічы Пін.); *Васілько* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – ласкавы, добры і ціхі чалавек (в. Бярозавічы Пін.); *Васько* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – своеасаблівы чалавек, з абмежаванымі разумовымі здольнасцямі (в. Бярозавічы Пін.); *Васялё* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – маруда і тугадум (в. Бярозавічы Пін.); *Васялык* (Канюх Васіль, мужчына з аднолькавым прозвішчам і імем) – быў асуджаны за забойства, таму людзі яго пабойваліся і непрыхільна ставіліся (в. Бярозавічы Пін.).

У навуковай літаратуры пакуль не акрэслена мяжа паміж мянушкай і азначным варыянтам афіцыйнага імені (*Галёнка* – гэта мясцовы варыянт афіцыйнага імя Алена ці ўжо мянушка, неафіцыйнае імя?). Лічым, што калі такія азначныя варыянты афіцыйнага імя прызначаюцца для адрознення асоб з аднолькавым імем і прозвішчам, калі яны ўжываюцца пастаянна ў дачыненні да адной і той самай асобы, вядомыя і выкарыстоўваюцца ўсімі членамі пэўнага калектыву, то іх варта адносіць да мянушак.

Пры даследаванні мянушак ХХ–ХХІ стст. беларускія навукоўцы звычайна за аснову бяруць семантычную класіфікацыю і прыклады мянушак аднаго ці некалькіх населеных пунктаў. Напрыклад, Н. І. Новік сабрала мянушкі ў вёсцы Каплічы Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці і вылучае наступныя тэматычныя групы мужчынскіх мянушак: па росце і целаскладзе; па рысах твару; па памерах і форме галавы, наяўнасці валасоў і іх колеры; па вопратцы, якую носяць мужчыны, па прычосцы і асаблівасцях хады; па рысах характару; па фізічных асаблівасцях, паталагічных адхіленнях; па разумовых здольнасцях, адукацыі; па адносінах да працы; па характары заняткаў чалавека ў вольны час; па назвах прадуктаў харчавання; па сваяцкіх адносінах і становішчы ў сям’і [1, с. 21].

Аналізуючы корпус індывідуальных мянушак-прозвішчаў з в. Парэ Пінскага раёна, Д. Д. Паўлавец вылучае наступныя семантычныя групы: мянушкі, матываваныя асаблівасцямі знешняга выгляду чалавека; мянушкі, утвораныя на аснове метафарызацыі назваў жывёльнага і расліннага свету; мянушкі, якія характарызуюць паводзіны чалавека, яго звычкі, фізічныя недахопы, разумовыя якасці; мянушкі, матываваныя няправільным вымаўленнем імён і слоў; мянушкі, матываваныя прафесійнымі заняткамі; мянушкі, у аснове матывацыі якіх – населеныя пункты, адкуль людзі прыехалі ў вёску або калісьці недзе жылі; мянушкі, матываваныя метафарычным падабенствам з вядомымі людзьмі [15, с. 114–118].

Л. П. Кунцэвіч зафіксавала мянушкі в. Рухава Старадарожскага раёна Мінскай вобласці і прапанавала наступную іх класіфікацыю: утвораныя па прафесіі ці пасадзе мужа; па месцы нараджэння; утвораныя ад прозвішча; утвораныя ад імя чалавека; утвораныя ад пэўных рысаў твару ці целаскладу чалавека; утвораныя ад структуры або колеру валасоў; утвораныя ад імя мужа; звязаныя з паводзінамі чалавека [16, с. 113].

А. Д. Куталёва вылучае наступныя тэматычныя групы: мянушкі, утвораныя ад прозвішчаў; мянушкі, утвораныя ад асабістых імён і імён па бацьку; мянушкі, якія характарызуюць знешні выгляд чалавека; мянушкі, якія характарызуюць рост і целасклад чалавека; мянушкі, дадзеныя па асобных частках чалавечага цела; мянушкі, якія характарызуюць асобу паводле яе ўнутраных якасцяў, характару; мянушкі, якія звязаны з

пэўнымі здарэннямі або падзеямі ў жыцці чалавека, звычкамі, паводзінамі; мянушкі ад продкаў, сямейныя мянушкі; мянушкі-абрэвіятуры [17]. Як бачым, аўтарам змешаны розныя прыкметы мянушак у адной тэматычнай класіфікацыі (семантычныя, колькасныя і словаўтваральныя).

Т. М. Трухан падае такую класіфікацыю мянушак в. Замошша Любанскага раёна: утвораныя ад прозвішча; утвораныя ад імя чалавека; утвораныя ад імя мужа; звязаныя з ростам чалавека; якія характарызуюць целасклад чалавека [18, с. 168].

У вучэбным дапаможніку “Беларуская антрапанімія” (Віцебск, 2009) падаецца класіфікацыя мянушак, сабраных на тэрыторыі Верхнядзвінскага і Віцебскага раёнаў Віцебскай вобласці. Аўтарамі вылучаюцца наступныя групы мянушак: 1) мянушкі, утвораныя ад “*nominarpersonalia*”; 2) мянушкі, якія характарызуюць фізічныя якасці асобы; 3) мянушкі, якія характарызуюць псіхічныя якасці асобы; 4) неафіцыйныя найменні, якія характарызуюць чалавека па родзе дзейнасці, сацыяльным статусе [5, с. 130–138].

Падобную класіфікацыю прыводзіць і расійскі філолаг Н. В. Шаўчэнка, якая вылучае мянушкі-характарыстыкі з семамі: ціхі, спакойны / задзірысты, неспакойны; добры / злы; сур’ёзны / несур’ёзны; вясёлы / невясёлы; разумны / дурны; працавіты / лянiвы; спрытны / марудны; хітры, каварны / прастадушны, даверлівы; сквапны; напышлівы, хвастлівы [19, с. 850].

Прааналізаваўшы фактычны матэрыял і ўлічыўшы існуючыя схемы аналізу мянушак, прапануем наступную семантычную класіфікацыйную схему з улікам матывацыі, вобразнасці, семантыкі, суаднесенасці з анамастычнай і апелятыўнай лексікай, колькаснага складу:

I-А. Індывідуальныя мянушкі:

А. Нематываваныя мянушкі:

1. Мянушкі, якія не суадносяцца з пэўнай лексэмай.

2. Мянушкі, якія суадносяцца з пэўнай лексэмай.

Б. Матываваныя мянушкі:

I. Мянушкі-антрапонімы:

1. Утвораныя ад прозвішча, імя і мянушкі:

а) патронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак бацькоў ці больш далёкіх продкаў па мужчынскай лініі);

б) матронімы (найменні нашчадкаў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак маці ці больш далёкіх продкаў па жаночай лініі);

в) андронімы (найменні жонак, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак мужоў);

г) гінонімы (найменні мужоў, утвораныя ад імён, прозвішчаў або мянушак жонак);

д) адэльфонімы (найменні братоў і сясцёр);

е) ад мянушкі родзіча + імя.

2. Утвораныя ад імя па бацьку.

3. Гіпакарыстычныя мянушкі:

а) мянушкі, утвораныя ад прозвішча асобы;

б) мянушкі, утвораныя ад асабовага імя асобы.

4. Матываваныя падабенствам з вядомай асобай, героем і назвай фільма, мастацкага твора.

5. Утвораныя ад клічкі жывёл, гандлёвай маркі.

II. Мянушкі-тапонімы:

1. Мянушкі, утвораныя ад назвы месца нараджэння.

2. Мянушкі, утвораныя ад месцазнаходжання хаты.

3. Мянушкі, утвораныя ад месца службы, працы.

III. Мянушкі-этнонімы.

IV. Мянушкі-апелятывы.

1. Мянушкі, у аснове якіх ляжыць назва свойскай жывёлы.

2. Мянушкі, у аснове якой ляжыць назва дзікіх звяроў і грызуноў.

3. Мянушкі, у аснове якіх ляжыць назва членістаногіх, павукападобных і інш.

4. Мянушкі, у аснове якіх ляжыць назва рыб.

5. Мянушкі, у аснове якіх ляжыць назва птушак.

6. Мянушкі, у аснове якіх ляжыць назва дрэў, раслін, грыбоў.

7. Мяншкі, у аснове якіх ляжыць назва вопраткі, абутку.
8. Мяншкі, у аснове якіх ляжыць назва прадуктаў харчавання, страў.
9. Мяншкі, у аснове якіх ляжыць назва прадметаў побыту.

V. Мяншкі-характарыстыкі:

1. Мяншкі, звязаныя з паводзінамі, рысамі характару.
2. Мяншкі, звязаныя з якасцю або колерам валасоў, прычоскай.
3. Мяншкі, звязаныя з пэўнымі рысамі твару, формай і памерам галавы.
4. Мяншкі, звязаныя з асаблівасцямі хады, бегу.
5. Мяншкі, звязаныя з разумовымі здольнасцямі.
6. Мяншкі, звязаныя з пэўнымі фізічнымі, псіхічнымі і маральнымі ўласцівасцямі.
7. Мяншкі, звязаныя з асаблівасцямі маўлення, голасу, смеху.
8. Мяншкі, звязаныя з ростам чалавека.
9. Мяншкі, звязаныя са знешнім выглядам, целаскладам, вопраткай.
10. Мяншкі, звязаныя з адукацыяй.
11. Мяншкі, звязаныя з нейкім выпадкам, падзеяй у жыцці.
12. Мяншкі, звязаныя з прывычкай, марай, захапленнем чалавека.

VI. Мяншкі, звязаныя з сямейным станам, сваяцкімі адносінамі, сацыяльным статусам, узростам.

VII. Мяншкі, звязаныя з прафесіяй.

1. Мяншкі, звязаныя з адносінамі да працы, з заняткам у вольны час.
2. Мяншкі, звязаныя з відам, родам заняткаў або прафесіяй.

VIII. Мяншкі-ацэначныя назвы.

- I-Б. Родавыя мяншкі.
- I-В. Груповыя мяншкі.
- I-Г. Сямейныя мяншкі.

Заклучэнне

Мяншкі, у семантыцы якіх дастаткова выразна рэпрэзентаваны разнастайныя эмоцыі і пачуцці, маўленчая дзейнасць, асноўныя рысы нацыянальнага характару і маральна-этычныя якасці беларусаў, асаблівасці сацыяльных адносін і гендарных паводзін, акумулююць у сабе найбагацейшы вопыт гісторыі нашага народа і яго культурную спадчыну, выяўляюць найлепшыя маральныя характарыстыкі чалавека – працавітасць, шчырасць, гасціннасць, памяркоўнасць, аптымізм, любоў да Радзімы і пашану да ўсяго свайго, роднага.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Новік, Н. І. Матываваныя мужчынскія мяншкі / Н. І. Новік // Беларуская мова. – Мінск : Універсітэцкае, 1993. – Вып. 20. – С. 20–26.
2. Карташова, И. Ю. Прозвища как явление русского устного народного творчества : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.09 / И. Ю. Карташова. – Челябинск, 1985. – 192 с.
3. Цепкова, А. В. Национально-культурная специфика прозвищ (на материале современного англоязычного интернет-дискурса) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10 02 04 / А. В. Цепкова. – Иркутск, 2011. – 24 с.
4. Шпар, Т. В. (Чиглицева, Т. В.) Прозвищные антропонимические номинации в социолингвистическом аспекте (на материале немецкого языка) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10 02 04 / Т. В. Шпар (Т. В. Чиглицева). – Уфа, 2012. – 23 с.
5. Беларуская антрапанімія : вучэб. дапам. / Г. М. Мезенка (наук. рэд.) [і інш.]. – Віцебск : УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”, 2009. – 254 с.
6. Мезенко, А. М. Ономастика: учеб.-метод. комплекс / А. М. Мезенко, В. М. Генкин, А. Н. Деревяго. – Витебск : УО “ВГУ им. П. М. Машерова”, 2012. – 152 с.
7. Тимофеев, В. П. Китайконимы и народно-поэтические присловья / В. П. Тимофеев // Восточнославянская ономастика : исследования и материалы / отв. ред. А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1979. – С. 329–348.

8. Данилина, Е. Ф. Прозвища в современном русском языке / Е. Ф. Данилина // Восточнославянская ономастика : исследования и материалы / отв. ред. А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1979. – С. 281–297.
9. Ключева, Н. П. Структура и орфография прозвищ / Н. П. Ключева // Русский язык в школе. – 1979. – № 4. – С. 68–93.
10. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія : у 3 ч. / М. В. Бірыла. – Ч. 1 : Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. – Мінск : Навука і тэхніка, 1966. – 328 с.
11. Селищев А. М. Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ / А. М. Селищев // Избранные труды А. М. Селищева. – М. : Просвещение, 1968. – С. 97–128.
12. Суперанская, А. В. Современные русские прозвища / А. В. Суперанская // Хабарши вестник. – Филология сериясы. – № 6 (78). – Серия филологическая. – Алма-ты: Казак университет, 2004. – С. 43–50.
13. Никулина, З. П. Из наблюдений над группой прозвищ по внешнему признаку / З. П. Никулина // Имя нарицательное и собственное. – М. : Наука, 1978. – С. 174–179.
14. Морозова, М. Ю. Отыменные прозвища и оценочный вариант антропонима / М. Ю. Морозова. – Вестник ТГУ. – Вып. 9 (149), 2015. – С. 225–229.
15. Паўлавец, Д. Д. Мянускі як від народнага іменаслоўя / Д. Д. Паўлавец // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины, № (88), 2015. – С. 114–119.
16. Кунцэвіч, Л. П. Мянускі вёскі Рухава Старадарожскага раёна / Л. П. Кунцэвіч // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт. Вып. 3 / рэдкал.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2014. – С. 113–116.
17. Куталёва, А. Д. Мянускі жыхароў Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці: этымалагічная, семантычная, структурна-граматычная характарыстыка. – Рэжым доступу: elib.bspu.by/bitstream/doc...1/A. Д. Куталёва.pdf. – Дата доступу: 10.03.2023.
18. Трухан, Т. М. Мянускі вёскі Замошша Любанскага раёна / Т. М. Трухан // Беларуская дыялекталогія. Матэрыялы і даследаванні : зб. навук. арт.– Вып. 4 / рэдкал.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларус. навука, 2016. – С. 167–172.
19. Шевченко, Н. В. Ткматическая классификация и особенности образования прозвищ в липецких говорах / Н. В. Шевченко // Лексический атлас русских народных говоров (Материалы и исследования). – 2020. – С. 848–863.

REFERENCES

1. Novik, N. I. Matyvavanyya muzhchynskiya myanushki / N. I. Novik // Belaruskaya mova. – Minsk : Universiteitskae, 1993. – Вып. 20. – С. 20–26.
2. Kartasheva, I. YU. Prozvishcha kak yavlenie russkogo ustnogo narodnogo tvorchestva : dis. ... kand. filol. nauk : 10.01.09 / I. YU. Kartasheva. – Chelyabinsk, 1985. – 192 с.
3. Tsepikova, A. V. Natsional'no-kul'turnaya spetsifika prozvishch (na materiale sovremennogo angloyazychnogo internet-diskursa) : avtoref. dis. ...kand. filol. nauk: 10 02 04 / A. V. Tsepikova. – Irkutsk, 2011. – 24 s.
4. Shpar, T. V. (Chiglitseva, T. V.) Prozvishchnye antroponimicheskie nominatsii v sotsiolingvisticheskom aspekte (na materiale nemetskogo yazyka) : avtoref. dis. ...kand. filol. nauk : 10 02 04 / T. V. Shpar (T. V. Chiglitseva). – Ufa, 2012. – 23 s.
5. Belaruskaya antrapanimiya : vuchehb. dapam. / G. M. Mezenka (navuk. rehd.) [i insh.]. – Vitsebsk : UA “VDU imya P. M. MashehravA”, 2009. – 254 s.
6. Mezenko, A. M. Onomastika: ucheb.-metod. kompleks / A. M. Mezenko, V. M. Genkin, A. N. Derevyago. – Vitebsk : UO “VGU im. P. M. MasherovA”, 2012. – 152 s.
7. Timofeev, V. P. Kataikonimy i narodno-poehicheskie prislov'ya / V. P. Timofeev // Vostochnoslavjanskaya onomastika : issledovaniya i materialy / отв. ред. А. В. Superanskaya. – М. : Nauka, 1979. – С. 329–348.
8. Danilina, E. F. Prozvishcha v sovremennom russkom yazyke / E. F. Danilina // Vostochnoslavjanskaya onomastika : issledovaniya i materialy / отв. ред. А. В. Superanskaya. – М. : Nauka, 1979. – С. 281–297.

9. Klyueva, N. P. Struktura i orfografiya prozvishch / N. P. Klyueva // *Russkii yazyk v shkole*. – 1979. – № 4. – S. 68–93.
10. Biryła, M. V. Belaruskaya antrapanimiya : u 3 ch. / M. V. Biryła. – CH. 1 : Ulasnyya imeny, imeny-myanushki, imeny pa bats'ku, prozvishchy. – Minsk : Navuka i tehkhnika, 1966. – 328 s.
11. Selishchev A. M. Proiskhozhdenie russkikh familii, lichnykh imen i prozvishch / A. M. Selishchev // *Izbrannye trudy A. M. Selishcheva*. – M. : Prosveshchenie, 1968. – S. 97–128.
12. Superanskaya, A. V. Sovremennye russkie prozvishcha / A. V. Superanskaya // *Khabarshi vestnik*. – Filologiya seriyasy. – № 6 (78). – Seriya filologicheskaya. – Alma-ty: Kazak universitet, 2004. – S. 43–50.
13. Nikulina, Z. P. Iz nablyudenii nad gruppoi prozvishch po vneshnemu priznaku / Z. P. Nikulina // *Imya naritsatel'noe i sobstvennoe*. – M. : Nauka, 1978. – S. 174–179.
14. Morozova, M. Y. Otymennye prozvishcha i otsenochnyi variant antroponima / M. Y. Morozova. – *Vestnik TGU*. – Vyp. 9 (149), 2015. – S. 225–229.
15. Paŭlavets, D. D. Myanushki yak vid narodnaga imenasloŭŭya / D. D. Paŭlavets // *Izvestiya Gomel'skogo gosudarstvennogo universiteta imeni F. Skoriny*, № (88), 2015. – S. 114–119.
16. Kuntsevich, L. P. Myanushki veski Rukhava Staradarozhskaga raena / L. P. Kuntsevich // *Belaruskaya dyialektalogiya. Matehryyaly i dasledavanni : zb. navuk. art. Vyp. 3 / rehdkal. : V. M. Kurtsova, L. P. Kuntsevich*. – Minsk : Belarus. navuka, 2014. – S. 113–116.
17. Kutaleva, A. D. Myanushki zhykharoŭ Pastaŭskaga raena Vitsebskai voblastsi: ehtymalagichnaya, semantychnaya, strukturna-gramatychnaya kharaktarystyka. – *Rezhym dostupu: elib.bspu.by/bitstream/doc...1/A. D. Kutaleva.pdf*. – Data dostupu: 10.03.2023.
18. Trukhan, T. M. Myanushki veski Zamoshsha Lyubanskaga raena / T. M. Trukhan // *Belaruskaya dyialektalogiya. Matehryyaly i dasledavanni : zb. navuk. art.– Vyp. 4 / rehdkal. : V. M. Kurtsova, L. P. Kuntsevich*. – Minsk : Belarus. navuka, 2016. – S. 167–172.
19. Shevchenko, N. V. Tkmaticheskaya klassifikatsiya i osobennosti obrazovaniya prozvishch v lipetskikh govorakh / N. V. Shevchenko // *Leksicheskii atlas russkikh narodnykh govorov (Materialy i issledovaniya)*. – 2020. – S. 848–863.